

Ковальчук С. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора Прикарпатського
юридичного інституту Національного
університету «Одеська юридична академія»

ЗБЕРІГАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей зберігання речових доказів стороною обвинувачення. Визначаються умови, необхідні для передачі речових доказів на зберігання до спеціального приміщення, спеціального сейфу, режимно-секретного підрозділу та відповідним установам.

Ключові слова: речові докази, зберігання речових доказів, сторона обвинувачення, кримінальне провадження.

Статья посвящена исследованию особенностей хранения вещественных доказательств стороной обвинения. Определяются условия, необходимые для передачи вещественных доказательств на хранение в специальное помещение, специальный сейф, режимно-секретное подразделение и соответствующим учреждениям.

Ключевые слова: вещественные доказательства, хранение вещественных доказательств, сторона обвинения, уголовное производство.

Зберігання речових доказів виступає важливою гарантією забезпечення публічних та приватних інтересів у кримінальному провадженні. Так, з однієї сторони, воно спрямоване на забезпечення ефективності процесу доказування за рахунок можливості використання речових доказів як у ході проведення слідчих (розшукових) дій, так і при постановленні процесуальних рішень у кримінальному провадженні, а також забезпечення спеціальної конфіскації у випадках, коли речовими доказами виступають: а) гроші, цінності та інше майно, які підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та/або

зберегли на собі його сліди; б) гроші, цінності та інше майно, які призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; в) гроші, цінності та інше майно, які були предметом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння; г) гроші, цінності та інше майно, які одержані фізичною або юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від нього, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено; г) майно (грошові кошти або інше майно, а також доходи від них)

засудженого за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, його пов'язаної особи. З іншої сторони, зберігання речових доказів спрямоване на забезпечення як майнових прав власника (законного володільця) на речі, визнані речовими доказами, так і права потерпілого, цивільного позивача на відшкодування (компенсацію) завданої йому шкоди.

Порядку зберігання речових доказів під час кримінального провадження присвячена значна увага науковців. Зокрема, він досліджується у працях Д. Т. Арабулі, О. Є. Головкіна, Н. С. Карпова, Ю. В. Худякової, С. С. Чернової, О. С. Шалякіної та інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Водночас, самостійні дослідження особливостей зберігання речових доказів разом із матеріалами кримінального провадження та умов їх передачі на зберігання до спеціального приміщення, спеціального сейфу, режимно-секретного підрозділу або відповідним установам не проводилися.

Викладене дозволяє визначити в якості мети цієї статті дослідження особливостей зберігання речових доказів стороною обвинувачення.

За загальним правилом, визначеним ч. 2 ст. 100 КПК України, речовий доказ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у стороні кримінального провадження, якій він наданий. Хоча речові докази можуть отримуватися обома сторонами кримінального провадження, порядок їх зберігання нормативно визначений лише для сторони обвинувачення [1]. Аналіз норм кримінального процесуального законодавства дозволяє стверджувати, що зберіганням речових доказів стороною обвинувачення охоплюється: 1) їх зберігання разом з матеріалами кримінального провадження в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого, який здійснює таке провадження (п. 7 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення) [1]; 2) зберігання речо-

вих доказів, які за своїми властивостями (габаритами, кількістю, вагою, об'ємом) не можуть зберігатися разом з матеріалами кримінального провадження, у спеціальному приміщенні органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, що обладнане сейфами (металевими шафами), стелажми, оббитими металом дверима, ґратами на вікнах, охороною та протипожежною сигналізацією, а за відсутності такого приміщення – у спеціальних сейфах (металевих шафах) достатнього розміру (п. 7 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення) [1]; 3) зберігання матеріальних носіїв секретної інформації, які виступають речовими доказами і не долучені до матеріалів досудового розслідування, у режимно-секретному підрозділі органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ (ч. 6 ст. 517 КПК України і п. 7 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення) [1; 2]; 4) зберігання відповідними установами окремих видів речових доказів: наркотичних засобів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, вогнепальної і холодної зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, транспортних засобів, готівки, цінних паперів, дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та речей, що їх містять, предметів релігійного культу, речей і документів, які мають культурну цінність, об'єктів біологічного походження тощо (п. 17–26 Порядку зберігання речових доказів) [1].

Зберігання речових доказів разом із матеріалами кримінального провадження закріплюється законодавцем і визначається вченими в якості загального правила [3, с. 191; 4, с. 41; 5, с. 256], винятками з якого виступають їх зберігання у спеціальному приміщенні, спеціальному сейфі, режимно-секретному підрозділі або відповідними установами. Водночас, результати дослідження практики свідчать про те, що слідчими, прокурорами разом з матеріалами кримінального провадження зберігаються, як правило, документи, що виступають

речовими доказами, і лише в окремих випадках – негроміздкі речові докази. Основною причиною цього виступає неможливість забезпечення виконання встановленої п. 7 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення вимоги про зберігання речових доказів разом з матеріалами кримінального провадження в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого, який здійснює таке провадження [1]. За даними МВС України, навантаження на одного слідчого у першому півріччі 2014 р. склало 88,78 кримінальних проваджень [6]. Зберігання в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого такої кількості кримінальних проваджень унеможливило зберігання разом з ними речових доказів. У зв'язку з цим, як свідчать результати дослідження практики, слідчі нерідко нехтують нормативні вимоги і зберігають речові докази у робочому кабінеті поза індивідуальним сейфом, що призводить до їх фактичної втрати [7].

Передача речових доказів на зберігання до спеціального приміщення, спеціального сейфу, режимно-секретного підрозділу або відповідним установам (як виняток із загального правила про їх зберігання разом з матеріалами кримінального провадження) допускається лише за певних умов.

Так, необхідними умовами передачі речових доказів на зберігання до спеціального приміщення або спеціального сейфу органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, виступають: 1) віднесення матеріальних об'єктів до числа речових доказів, які не передбачені п. 17–26 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення; 2) неможливість зберігання таких речових доказів разом з матеріалами кримінального провадження внаслідок їх фізичних властивостей: габаритів, кількості, ваги, об'єму (п. 7 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення).

Необхідними умовами передачі речових доказів на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу, у складі

якого функціонує слідчий підрозділ, є: 1) віднесення речових доказів до числа матеріальних носіїв секретної інформації; 2) недолучення їх до матеріалів досудового розслідування (ч. 6 ст. 517 КПК України і п. 7 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення).

Необхідними умовами передачі речових доказів на зберігання відповідним установам виступають:

1. Віднесення матеріальних об'єктів до числа речових доказів, визначених п.п. 17–26 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення. Вказані положення передбачають передачу на зберігання окремих видів речових доказів, коло яких визначається залежно від декількох факторів: а) належності речових доказів до предметів, вилучених з обігу (наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, вогнепальна і холодна зброя, вибухові речовини і боєприпаси); б) встановлення нормами законодавства спеціальних правил обігу предметів (спирт етиловий, алкогольні напої та тютюнові вироби); в) необхідності забезпечення спеціальних умов зберігання речових доказів (отруйні речовини, транспортні засоби, об'єкти біологічного походження); г) матеріальної цінності речових доказів (готівка у національній валюті України або іноземній валюті, цінні папери у документарній формі, а також дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння, дорогоцінне каміння органічного утворення, напівдорогоцінне каміння та речі, що їх містять); г) історичної, музейної, наукової, художньої або іншої культурної цінності речових доказів (їх коло Порядком зберігання речових доказів не конкретизується, але з урахуванням розробок вчених-цивілістів до їх числа можна віднести речі, які мають археологічне, естетичне, етнологічне, історичне, мистецьке, наукове чи художнє значення [8, с. 14–15], у тому числі й предмети релігійного культу). У зв'язку з цим викликає заперечення позиція О.Є. Головікіна, на думку якого саме об'ємність речових доказів зу-

мовлює можливість передачі предметів на зберігання в інші місця [9, с. 76]. Фізичні властивості речових доказів (габарити, кількість, вага, об'єм) є визначальними для прийняття рішення про їх передачу на зберігання до спеціального приміщення або спеціального сейфу органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, але не впливають на прийняття рішення про передачу речових доказів на зберігання відповідним установам, оскільки їх передача останнім є обов'язковою незалежно від фізичних властивостей таких речових доказів (габаритів, кількості, ваги, об'єму).

2. Належність відповідної установи, якій передаються речові докази, до числа установ, визначених п. 17–26 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення. Коло установ, на зберігання яким передаються речові докази, визначається залежно від виду останніх. Як правило, такими установами виступають відповідні органи державної влади, в межах територіальної юрисдикції яких здійснюється досудове розслідування, та їх структурні підрозділи. Виняток з цього становлять випадки, за яких п. 19, 21–24 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення допускають їх передачу на зберігання суб'єктам господарювання: а) готівки у національній валюті України або іноземній валюті, цінних паперів у документарній формі, дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення або напівдорогоцінного каміння або у вигляді речей, що їх містять, крім тих, що мають ознаки, які свідчать про їх історичну, музейну, наукову, художню або іншу культурну цінність, – уповноваженому банку, що обслуговує орган, у складі якого функціонує слідчий підрозділ; б) отруйних речовин – суб'єкту господарювання, який має дозвіл на це; в) предметів релігійного культу, крім тих, що мають ознаки, які свідчать про їх історичну, музейну, наукову, художню або іншу культурну цінність, – релігійним організаціям.

Незважаючи на чітке нормативне визначення установ, яким речові докази можуть передаватися на зберігання, слідчими, прокурорами допускаються помилки у їх визначенні. Наприклад, у справі № 761/29098/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/761/1049/2014) речовий доказ у вигляді грошових коштів в іноземній валюті в сумі 2000 доларів США, купюрами по 100 доларів США кожна, які були вилучені в ОСОБА_2 під час проведення огляду місця події 16.04.2014 р., були передані на зберігання до камери схову речових доказів СВ прокуратури м. Києва [10]. Проте, таке рішення слідчого суперечить п. 21 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, яка передбачає, що речові докази у вигляді готівки у національній валюті України або іноземній валюті передаються для зберігання уповноваженому банку, що обслуговує орган, у складі якого функціонує слідчий підрозділ, а у разі, якщо вони не містять слідів кримінального правопорушення, валютні кошти зараховуються на спеціально визначені для цієї мети депозитні рахунки уповноваженого банку [1].

У теорії цивільного права відзначається, що «особливі властивості речей, що передаються на зберігання, зумовлюють, зокрема, особливі вимоги до організаційної структури зберігача» [11, с. 634]. З огляду на п. 19 і 20 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, такими вимогами виступають: а) наявність складів, арсеналів, баз для зберігання вибухових речовин; б) наявність складів для зберігання отруйних речовин; в) наявність спеціальних майданчиків і стоянок для зберігання транспортних засобів. Наявність в організаційній структурі відповідних установ таких підрозділів виступає додатковою умовою передачі їм на зберігання речових доказів.

В окремих випадках норми підзаконних нормативно-правових актів встановлюють й інші додаткові умови для передачі речових доказів на зберігання

відповідним установам: а) внесення відомостей про місцезнаходження місця зберігання речових доказів у вигляді спирту етилового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів до Єдиного державного реєстру місць зберігання (п. 18 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, п. 3 Порядку обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.1998 р. № 1340, і розд. 2 Порядку ведення Єдиного державного реєстру місць зберігання, затвердженого Наказом Державної податкової адміністрації України від 28.05.2002 р. № 251 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15.08.2002 р. за № 670/6958) [1; 12; 13]; б) наявність у суб'єкта господарювання дозволу на зберігання отруйних речовин (п. 19 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення) [1].

Як вказується у теорії кримінального процесу, «місце знаходження речового доказу залежить від необхідності проведення процесуальних дій з ним» [14]. У разі виникнення необхідності у проведенні процесуальних дій з вилученими (отриманими) речовими доказами слідчий, який здійснює кримінальне провадження, отримує з обладнаного приміщення чи спеціального сейфа необхідну упаковку з речовими доказами чи безпосередньо речові докази з прикріпленою биркою, на що вказується у п. 13 Порядку збирання речових доказів стороною обвинувачення [1]. При цьому місце знаходження речових доказів залежить від виду процесуальної дії, яка підлягає проведенню з їх використанням: у разі проведення слідчих (розшукових) дій з використанням речових доказів (пред'явлення для впізнання, допит тощо) вони підлягають зберіганню слідчим, а у разі призначення експертизи, об'єктом якої виступають такі речові докази, – експертом, на якого покладається обов'язок забезпечити збереження об'єкта експертизи (п. 2.2 і 4.2 Інструкції

про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [15] (далі – Інструкція про призначення та проведення судових експертиз).

За загальним правилом, визначеним п. 13 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, після закінчення процесуальних дій речові докази у належній упаковці або з прикріпленою биркою у строки, визначені пунктом 10 цього Порядку, здаються на зберігання до обладнаного приміщення чи спеціального сейфа [1]. Виняток із цього правила становлять випадки, за яких речовий доказ, який виступав об'єктом експертизи, був пошкоджений чи повністю або частково знищений під час її проведення за наявності дозволу (письмової згоди) на його пошкодження або знищення (п.п. 2.2, 3.3 і 4.12 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз) [15]. Відповідно до п. 4.12 вказаної Інструкції, у разі пошкодження чи знищення об'єкта в процесі дослідження до висновку експертизи вноситься про це відповідний запис, а пошкоджені під час дослідження об'єкти або їх залишки повертаються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив (ла) експерта)) [15]. У таких випадках на зберігання до обладнаного приміщення чи спеціального сейфа можуть передаватися пошкоджені речові докази або їх залишки, а відповідальній особі надається копія висновку експерта.

Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що речові докази, надані стороні обвинувачення добровільно або на підставі судового рішення, зберігаються нею протягом встановлених кримінальним процесуальним законом строку. За загальним правилом, вони підлягають зберіганню разом з матеріалами кримінального провадження, хоча у слідчій практиці внаслідок значного навантаження слідчого його реалізація є ускладненою, у зв'язку з чим разом з матеріалами кримінального провадження

зберігаються, як правило, документи, що виступають речовими доказами, і лише в окремих випадках – негроміздкі речові докази. Винятками із загального правила щодо зберігання речових доказів разом з матеріалами кримінального провадження є їх зберігання у спеціальному приміщенні, спеціальному сейфі, режимно-се-

кретному підрозділі або відповідними установами. Передача речових доказів на зберігання до спеціального приміщення, спеціального сейфу, режимно-секретного підрозділу або відповідним установам допускається лише за певних умов, коло яких обумовлюється видом речових доказів та їх фізичними властивостями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#n19>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Селиванов Н. А. Вещественные доказательства / Н. А. Селиванов. – М.: Юридическая литература, 1971. – 200 с.
4. Зинченко И. А. Вещественные доказательства при расследовании преступлений (уголовно-процессуальный аспект): учебное пособие / И. А. Зинченко. – Ташкент: Ташкентская высшая школа МВД СССР, 1991. – 67 с.
5. Смирнов А. В. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. Постатейный / А. В. Смирнов, К. Б. Калининский; под общ. ред. А. В. Смирнова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Кнорус, 2007. – 992 с.
6. Міліція Дніпропетровщини підбила підсумки роботи за I півріччя 2014 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/dnipro/uk/publish/printable_article/130432;jsessionid=1A20B4F2F96C9DD7110E9274A72C9335.
7. Ухвала Запорізького районного суду Запорізької області від 30.04.2013 р. № 317/1593/13-к (Кримінальне провадження № 1-кп/317/76/2013): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31021175>.
8. Зверховська В. Ф. Культурні цінності як об'єкти цивільних прав: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / В. Ф. Валентина. – Одеса, 2015. – 20 с.
9. Головкин О. Е. Хранение вещественных доказательств на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: Дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / О. Е. Головкин. – М., 2015. – 206 с.
10. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 17.11.2014 р. у справі № 761/29098/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/761/1049/2014): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41483075>.
11. Харитонов Є. О. Цивільне право України: підручник / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 2, перероб. і доп. – К.: Істина, 2009. – 816 с.
12. Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.1998 р. № 1340: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1340-98-%D0%BF>.
13. Порядок ведення Єдиного державного реєстру місць зберігання: Наказ Державної податкової адміністрації України від 28.05.2002 р. № 251: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0670-02>.
14. Шалякина О. С. Хранение вещественных доказательств в российском уголовном судопроизводстве: порядок, способы и условия / О. С. Шалякина // Экономика. Право. Менеджмент: Сборник трудов молодых исследователей Байкальского государственного университета экономики и права. – 2014. – Вып. 1 (1): [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://izdatelstvo.isea.ru/epm/archive.aspx?id=1>.
15. Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Інструкція, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

Kovalchuk S. Storage of material evidences by the prosecution side.

The article is dedicated to the research of features of storage of material evidences by the prosecution side.

Storage of material evidences together with the criminal proceedings is considered as a general rule. Exceptions from this rule are the cases of storage of material evidences in a special room, special safe, regime-secret unit or relevant institutions. The transfer of material evidences for storage in the special room, special safe, regime-secret unit and relevant institutions (as an exception from the general rule of their storage together with the criminal proceedings) shall be allowed only under certain conditions, established by the existing legislation.

The conditions, necessary for the transfer of material evidences for storage in the special room, special safe, regime-secret unit and relevant institutions, investigated.

Thus, the necessary conditions for the transfer of material evidences for storage in the special room or special safe of the agency, which included investigating unit, are: 1) the attribution of material objects to the material evidences, which are not specified by parts 17–26 of Procedure for storage material evidences by the prosecution side; 2) the failure to store such material evidences together with the criminal proceedings because of their physical properties: size, quantity, weight, volume.

The necessary conditions for the transfer of material evidences for storage in the regime-secret unit of the agency, which included investigating unit, are: 1) material evidences referring to the number of material carriers of classified information; 2) they are attached to the pre-trial investigation materials.

The necessary conditions for the transfer of material evidences for storage by relevant institutions are: 1) the attribution of material objects to the material evidences, specified by parts 17–26 of Procedure for storage material evidences by the prosecution side; 2) the attribution of relevant institutions, which transmitted the material evidences, to the number of institutions, specified by parts 17–26 of Procedure for storage material evidences by the prosecution side.

Keywords: *material evidences, storage of material evidences, prosecution side, criminal proceedings.*

Стаття надійшла до редакції журналу 26.09.2015 р.